

første mange år af foreningens virke blev børnene anbragt i privat familiepleje, som oftest i det fjerne Jylland, for at fristelserne skulle være så få og små som muligt. Efter konfirmationen blev de så vidt muligt sat i håndværker- eller landbrugslære (for drengenes vedkommende), og pigerne kom ud som tjenestepiger. Foreningens økonomi hvilede i de første mange år overvejende på privat finansiering.

Efter århundredskiftet gjorde man fra det offentlige side efterhånden mere og mere ud af sit engagement i børneforsorgen, et arbejde som foreningen støttede. I meget lang tid mente man fra foreningens side, at familieplejen var den ideelle forsørgelsesmåde for børnene, men efterhånden skete der et skifte i denne holdning, og man orienterede sig mod institutionsopdragelsen under fagkyndig medvirken. I stigende omfang oprettede og drev foreningen egne institutioner, som man modtog anseelige offentlige tilskud til.

Med Bistandsloven i 1974 skete der et væsentligt skifte i børneforsorgsarbejdet, da amtskommunerne fik den afgørende indflydelse på forvaltningen også af de privatdrevne døgninstitutioner, hvorfor foreningen besluttede at trække sig ud af arbejdet. Al fast ejendom blev afhændet til de forskellige amtsråd, og salgsindtægterne blev til »Fonden af 1982«, som støtter arbejdet med vanskelige børn.

Henrik Vedel-Smith

Lars Herlitz (red.): *Mellem Økonomi og Historie*. (Aalborg Universitetsforlag, 1998). 170 s., 168 kr.

Under et gæsteforsoriat ved historie-studiet i Aalborg indbød professor emeritus i økonomisk historie ved Göteborgs Universitet, Lars Herlitz, til en seminarrække med samme titel som denne bog. Bidragyderne er økonomiske

historikere og økonomer. Man havde gerne været tilhører dengang, men nu foreligger chancen for at være med altså på tryk. Og man kan opfordre enhver historiker med interesse i økonomiske forhold og i grænsedragningen mellem historie og samfundsvidenskaberne til at gribe den. Det forekommer mig at være centrale og ikke mindst aktuelle spørgsmål, der diskuteres.

Det er almindeligt at sige, at økonomi handler om menneskets evige jagt efter at fuldbyrde sine fornuftige ønsker inden for de rammer, naturen, teknologien og institutioner sætter. *To maximize preferences subject to constraints*. Men handler det økonomiske menneske altid efter loven om rationel nyttemaksimering? Søger det økonomiske system altid mod balancen mellem udbud og efterspørgsel som et resultat af de økonomiske aktørers marginalnyttebetragtninger? Måske er det vigtigste slet ikke bestræbelserne på at maksimere nytten, men begrænsningerne for dem, *the constraints*. Hvor økonomisk opfører *homo oeconomicus* sig egentlig?

Historikerne har haft svært ved at hævde deres fags egenskaber over for den neoklassiske økonomis ligevægtsmodel med dens ahistoriske dogmer om menneskelig adfærd og præferencer. Marxismen formede – former? – en økonomisk retning, der tiltrak mange historikere med dens råderum for sociale og kulturelle elementer i den økonomiske adfærd. Med marxismens tilbagetog vandt den liberalistiske og ahistoriske økonomiske tænkning terræn, men noget tyder på, at historien – og dermed historikerne – er ved atter at kunne gøre sin indflydelse gældende i den evigt løbende diskussion om økonomiske dogmer. Midlet er den såkaldte *ny-institutionalisme*, hvis fremtrædende placering i de økonomiske historikers arbejde kom til udtryk ved den 12. internationale kongres for økonomiske historikere-

re i Madrid i august 1998. Kongressen blev indledt af Nobelprismodtageren Douglass North, og North er da også i centrum i det, jeg finder er nogle af de nye bogs væsentligste artikler.

North selv har defineret institutioner som spilleregler for de økonomiske aktørers interaktion. Spillereglerne omfatter alle menneskeskabte restriktioner for den frie økonomiske udfoldelse fra normer, konventioner og markedet som sådan til love og regler. Sammen med ressourcerne og teknologien sætter de grænser for valgmulighederne. Men spillereglerne kan ændres af dem, der har magten til det. Man kan håbe på, at det, der er bedst for de magthavende aktører, også viser sig bedst for samfundet som i den neoklassiske økonomis ligevægtsmodel. Når nyskabte institutioner ikke viser sig at være funktionelle i almindelig forstand, henviser North til begrebet *path independence*: trægheden og afhængigheden af de uproduktive spor, historien har udstukket.

I korthed udtrykt handler ny-institutionalismen således om at flytte fokus væk fra kapitalen og arbejdskraften i produktionen. I formelsprog hævder man normalt, at produktionen er lig med produktionsfaktorerne kapital, arbejdskraft, naturressourcer og en restfaktor, ofte kaldet teknologien. Institutionerne er omfattet af restfaktoren. Bortset fra, at de institutionelle økonomer vil hævde, at institutionerne er den vigtigste faktor og ikke blot en restfaktor. Når man alligevel nok er nødt til at fastholde betegnelsen restfaktor, skyldes det måden, hvorpå man rent praktisk udregner, hvor tungt de enkelte produktionsfaktorer vejer i forhold til hinanden. Det kommer klart frem i Ole Hyldtofts beregninger over produktionsfaktorerens bidrag til den økonomiske vækst i Danmark 1835-1913. Hyldtoft spørger: Hvor stor en andel af væksten kan tilskrives en kvantitativ for-

øgelse af kapital, naturressourcer og arbejdskraft? For perioden 1840-65 var disse produktionsfaktoreres andel 44%. Derfor må restfaktoren have svaret for 56% af væksten. Helt konkret kom restfaktoren, teknologiens, vækst blandt andet til udtryk i den tertiære sektors vækst op gennem perioden. Denne sektor indbefatter erhverv, der tager hånd om sider af den økonomiske adfærd, som står centralt i ny institutionel økonomi: virksomhedernes organisering, kontraktindgåelse og -sikkerhed, incitamentsstrukturer, bank- og kreditsystemet og informationer. Væksten i vare- og tjenesteydelserne var både relativt og absolut større end produktions- og fremstillingserhvervenes vækst og udtrykker transaktionsomkostningernes betydning. Uden denne udvikling i transaktionssektoren havde man ikke været i stand til at drage fordel af de absolutte og komparative handelsfordele, som den industrielle og agrare massefremstilling tilbød.

De enkelte artikler skal ikke omtales nærmere. Blot skal nævnes, hvad der i særlig grad faldt sammen med denne anmelders interesser: K. Gunnar Persson fremlægger en meget spændende analyse af en af de vigtigste institutioner overhovedet, nemlig markedet, i sin artikel om en funktionel forklaring på institutionel forandring, eksemplificeret ved liberaliseringen af den europæiske kornhandel 1750-1850. Det er hans opfattelse, at frigivelsen af markedskræfterne i kornhandelen – i en vis forstand det vigtigste varemarked af alle – nok var et resultat af ideologiske overvejelser, men at afviklingen af den statslige intervention var oppe mod så stærke folkelige kræfter, at den kun kunne finde sted i stater med stærke fyrstemagter. Artiklens hovedtese er imidlertid, at markedsliberaliseringen er et klokkeklart eksempel på, at en institution som markedet eksisterer, fordi den er instru-

mentel og funktionel i bestræbelsen efter øget velfærd. Persson henter sine eksempler fra de store vesteuropæiske lande og ikke mindst fra Sverige, men kommer ikke ind på Danmark-Norge. Det er lidt ærgerligt, da den statslige kornforsyningspolitik og selve handelens institutionelle rammer var anderledes i dobbeltmonarkiet. Blandt andet blev kornhandelens liberalisering ikke mødt med nogen stor folkelig utilfredshed. Ét sted blev den endda hilst med jubel, nemlig i Norge, hvor man så på kornmonopolets ophævelse og markedets liberalisering i 1788 med briller, hvor det ene glas var nationalistisk og det andet økonomisk.

Persson fremhæver fysiokraternes indflydelse på lovgivningen i Sverige. Ikke i form af fuld tilslutning til deres *grand design*, men ved overtagelse af enkelte af deres ideer, herunder kornhandelsliberaliseringen. I en anden artikel, »Landboreformerna i ett internationellt perspektiv«, foreslår Lars Herlitz en anden anvendelse af fysiokraternes tankesæt. Det er også Herlitz' opfattelse, at fysiokratismen som fuld og færdig systematisk økonomisk tænkning ikke vandt mange tilhængere uden for Frankrig, ja knap nok endda i Frankrig. Men derfor kan historikerne godt anvende fysiokratismen som *analytisk redskab*: Fysiokraternes budskab om det uomgængelige behov for at skabe en jordbrugskapitalisme ved at tilknytte en kapitalistfunktion til den passive jordejerfunktion i form af forpagtersystemet udtrykker indholdet i et fælles europæisk projekt om at kapitalisere den passive jordrente. Midlerne, man anvendte, var blot nogle andre.

I Skandinavien og Nordtyskland placeredes de største kapitalinvesteringer under højkonjunkturen i årtierne frem mod det 19. århundrede i jordens bearbejdning i form af bondens eget arbejde. At forbedre en anden mands jord gi-

ver ikke megen mening, og i disse lande førte udviklingen ikke til en adskillelse mellem jordejer- og kapitalistfunktionen, men til selveje og lignende former. De forøgede kapitalinvesteringer førte heller ikke til frigørelsen af store mængder arbejdskraft, som fysiokraterne havde ment, og som de mente ville føre til vækst i andre sektorer, ikke mindst industrien. I Skandinavien og Nordtyskland opslugede det forbedrede landbrug i første omgang en større arbejdsindsats.

Fysiokraterne havde især forestillet sig massive kapitalinvesteringer i redskaber og trækdyr som nødvendige for at hive jordrenten op af jorden. Herlitz anser dette behov som langt mindre presserende i Skandinavien og Nordtyskland, for pløve og trækdyr var allerede en indlysende del af en fæstebondes udstyr. Man kunne gå skridtet videre – til den arbejdsintensive dyrkning af vegetabiliske produkter, korn og i mindre omfang kartofler. Man kan tilføje, at da behovet for bedre redskaber og trækdyr for alvor blev erkendt eller forstørret i 1800-tallet, var fæstegårdssystemet på det nærmeste afviklet.

Noget afgørende nyt syn på landboreformerne kommer vel ikke frem, men opmærksomheden skærpes om en bestemt udlægning af landboreformkomplekset: Herlitz' synspunkter ligger på linie med det, man har kaldt konjunkturtesen. At prisstigningen fra midten af 1700-tallet, særlig på korn, i sammenhæng med den voksende befolkning forrykkede den relative faktorknaphed: Der blev større knaphed på jord, men mindre på arbejdskraft. Proteinbehovet voksede. Derfor lå det lige for at gribe til en større og mere arbejdsintensiv korndyrkning. Dertil krævedes ubetinget dyrkningsfællesskabets ophævelse med efterfølgende udskiftning. Fælledderne, fællesgræsningen og overdrevne havde ikke mindst rettet sig mod

skulpturholdet, men det svandt nu i betydning, og endnu et stykke af tæppet under dyrkningsfællesskabet kunne rives væk.

Det danske selvejesystem som institution var altså hensigtsmæssigt. Og en yderligere udvidelse af godssystemet med øget hoveri og større hovedgårdsmarker var politisk uhensigtsmæssig. Med andre ord står man med en parallel til Perssons funktionelle forklaring på kornhandelens institutionelle udvikling.

Ole Hyldtofts omtalte artikel hedder »Tilgange og teorier i industri- og teknologihistorie« og er en glimrende introduktion til emnet og et godt sted for

enhver at starte. Andre artikler af introducerende karakter leveres af Richard Griffith (»In search of renewal. Contemporary economic history at a juncture«) og af Lars Herlitz selv i flere artikler, blandt andet om »Teorin och institutionerna«. En case study af mere specifik art fremlægges af Birgitte Gregersen og Björn Johnson i »How do innovations affect economic growth? Some different approaches in economics«. Niels Kærgaard skriver om »Økonomerne og historien« og fremkommer med præcise bud på forskellene og lighederne mellem de to fag.

Søren Bitsch Christensen

KULTURHISTORIE

Danmarks Kirker. Århus amt, hefte 48: Tåning, Hylke, Vedslet. (Nationalmuseet/Poul Kristensens Forlag, 1997). 112 s., 110 kr.

Danmarks Kirker. Århus amt, hefte 49: Kattrup, Ørridslev, Tolstrup. (Nationalmuseet/Poul Kristensens Forlag, 1998). 100 s., 115 kr.

Seks kirker på egnen syd for Skanderborg, Voer herred, er emnet for de to nye hefter. Alle seks kirker er spændende, som danske landsbykirker fra middelalderen er det, men de to frådrenskirker, Ørridslev og Tåning, skiller sig ud. Ørridslev er såvel den største som den ældste af kirkerne, og den er, fremhæver Kjeld de Fine Licht, opført i håndværk af ekstraordinær kvalitet. Der er mange spor efter romanske kalkmalerier beslægtet med dem i Jelling og Tamdrup, dvs. så tidligt som o. 1100-25. Kendt er de velbevarede og veltegnede billeder i korbuen af Kains og Abels offer. Redaktionen synes imidlertid ikke

at have været helt enig med sig selv om dateringsproblemet, for i det engelske resumé dateres byggeriet til o. 1150, ligesom tekst og resumé heller ikke er tilpasset hinanden vedrørende de romanske viduesrammer, som desværre ikke kan dendrodateres. Ved slutningen af middelalderen fik kirken hvælvinger, stort tårn og våbenhus. Det sidste er et meget flot eksemplar af den gruppe, der oprindeligt har indeholdt to etager, og som er et særkende for Århus stift. Det har formentlig altid stået ukalket med sit smukke murerarbejde. Den romanske kirkebygning er den næststørste af herredets 15 kirker, kun overgået af Hansted, uanset at sognet langt fra er det næststørste sogn. Desværre er vor viden om jyske ejendomsforhold i middelalderen ringe, kun vides det, at de store kirkelige institutioner ikke fik gods af betydning i sognet, og at Hansted (og Jelling) var kongegods på Valdemar Sejrs tid. Men mon ikke det samme gjaldt for Ørridslev, i givet fald kun-